

puternice dureri sufletești: „Nu putem merge astă seară la voi fiindcă așa avea tot timpul impresia că trec pe sub niște furci caudine pe care nu le merit. Nu e vorba aici de o ciocnire oarecare, obișnuită în critică – argumenta, cu aluzii la Cornelia – și care, oricât de violentă, rămâne de înțeles, ci de o calomnie repetată cu obsesie, de un lanț de calomnii...”²⁴⁶.

Toată scrisoarea era redactată pentru a justifica și motiva refuzul și așa ar fi rămas dacă nu ar fi intervenit Nela. Ion Chinezu și-a reamintit atunci ultima propoziție din scrisoarea lui Lucian Blaga și, în clipa aceea, întreaga lui prețuire se întoarce asupra scriitorului: „...m-am gândit la piesa ta a cărei liturgică frumusețe n-a răzbit întregă prin traducerea și interpretarea ungueroaicei (aceasta a fost de fapt critica rostită de Ion Chinezu în seara premierei, opinie care a supărat-o pe Cornelia). Și mi-am adus aminte că astă seară vor fi acolo, în casa celui dintâi scriitor al nostru, atâția unguri care mă știu și că oricum și înainte de orice, eu sunt soldatul unei cauze în fața lor și astfel, oricât așa fi lovit și batjocorit de ai mei, nu-mi pot părăsi postul...”²⁴⁶. Ion Chinezu a venit în seara aceea, se vor reîntâlni în lunile ce vor veni, dar relațiile dintre Ion Chinezu și Lucian Blaga se vor reduce în următoarele două decenii la simple raporturi convenționale. Era întâia despărțire de un prieten! În curând, vor urma altele!

2. Refugiul

La începutul lunii mai 1940, Lucian Blaga a hotărât, după o prealabilă discuție cu fratele lui, Lionel, ca, pentru lunile mai și iunie, cât timp va fi ocupat cu sesiunea generală a Academiei Române și cu eventuala prezidare a examenului de bacalaureat, Cornelia și Dorli să locuiască la Sibiu. Decizia a fost determi-

nată de evoluția evenimentelor internaționale. Războiul se contura tot mai amenințător în spațiul european; după invadarea Norvegiei și a Danemarcei la 9 aprilie 1940 de către armatele germane, a urmat atacul asupra Olandei, la 10 mai, ruperea frontului francez la Sedan în zilele de 13 și 14 mai, ocuparea Belgiei la 17 mai, invadarea Franței...

La București, unde se afla de miercuri 15 mai, Lucian Blaga a participat la toate ședințele, a votat, în secție și în plen, primirea lui Nichifor Crainic, membru activ al Academiei, s-a împotrivit „vehement”¹⁹⁰ – nota Liviu Rebreanu în *Jurnalul* său – propunerii făcute de I. Petrovici de a-l premia pe prozatorul minor Mircea Rădulescu, și a acceptat, la 21 mai, alături de Sextil Pușcariu și Liviu Rebreanu, invitația la masă a lui Rădulescu-Motru, care își serba ziua numelui; la 25 mai, Lucian Blaga a telegrafiat din București Facultății, rugând Decanatul să anunțe examenele la „sociologia rurală” pentru ziua de 4 iunie și examenul de licență pentru 5 iunie.

La 26 mai, împreună cu fratele Corneliu, Caius Brediceanu, a sosit la Cluj. La 1 iunie a cerut audiență la rezidentul C. Tătaru, solicitând admiterea fiicei sale la examenul particular pentru clasa a III-a primară. În după-amiaza zilei de 3 iunie a plecat la Cluj pentru examenele de sfârșit de an. Alături de profesorii D. D. Roșca și Liviu Rusu a făcut parte din comisia de licență, din ziua de 7 iunie, unde Gh. Pavelescu și-a prezentat teza, *Vraje și metaforism*. La 12 iunie, Lucian Blaga a venit la Sibiu, unde a prezidat examenul de bacalaureat al liceului de limbă germană. Anul universitar 1939–1940 se încheiase; din cele 36 de ore de curs, Lucian Blaga a efectuat 29, iar din 34 de ore de seminar, numai 28; cele 13 absențe, șapte la curs și șase la seminar au fost, toate, motivate¹⁹⁴.

După ce toate obligațiile profesionale se încheiaseră, soții Blaga au stabilit să se mute „la grădină” pe timpul verii, după un popas de câteva zile la Cluj. Lucian voia să-l vadă pe fratele său Longin, de aceea a plecat împreună cu Dorli, cu mașina lui Lionel, la Săsciori și a trecut, apoi, prin Lancrăm, cu un scurt

popas la casa părintească, în timp ce Cornelia a sosit la Cluj cu trenul.

La 27 iunie, toți trei se aflau la Bistrița. Lucian voia să se ocupe singur de conducerea lucrărilor agrare „la grădină”. Însă luna iulie a fost în acel an ploioasă; intemperiiile au prins ovăzul în snopi, pe miriște, încât, în prima zi cu soare a trebuit să-i desfacă fiindcă mucegăiseră. Au izbutit să pună la adăpost grâul, fânul și o parte din ovăz...

În tot acest timp, evenimentele politice evoluau neliniștitor, și Lucian Blaga le recepta cu neascunsă îngrijorare: la 26 iunie, Rusia a invadat străvechiul teritoriu românesc al Basarabiei și l-a înglobat în hotarele imperiului său; în iulie, în urma tratativilor de la Craiova, Bulgaria a primit Cadrilaterul. La 1 august, Lucian Blaga a expediat Decanatului cererea următoare:

„...luând cunoștință de cele ce ați binevoit a-mi comunica prin adresele cu privire la concediile funcționarilor, am onoarea a vă aduce la cunoștință că *subsemnatul nu mă consider în concediu* (subl. exped.), cu toate că în timpul verii nu stau în Cluj. Sunt la dispoziția Universității pentru orice lucrări impuse de împrejurări. Domiciliul meu este Bistrița, jud. Năsăud, str. Regina Maria, nr. 86. Mi-am ales acest domiciliu, fiindcă legea, în calitatea mea de membru activ al Academiei Române, nu mă obligă să stau la Cluj nici măcar în timpul cursurilor. Pe de altă parte țin să vă comunic că în calitate de Senator am asupra mea ordin de mobilizare pentru lucru la Senat. Totuși, dacă e nevoie de prezența mea la Cluj, vă rog să binevoiți a mă chema printr-o telegramă, căreia îi voi da numai decît urmare”¹⁹⁴.

Lucian o rugase pe Lelia Rugescu să asculte cu regularitate știrile transmise atât la radio București, cât și de posturile străine și să-i întocmească „un fel de buletin de știri”, pe care i-l trimitea „în fiecare dimineață prin omul de la grădină”¹⁷. Lelia achiziționase încă din vara anterioară un Chrysler de ocazie și, fiindcă soțul ei nu manifesta nici un interes pentru conducerea mașinii, a obținut ea permis de conducere. Când a venit întâia oară cu mașina „la grădină”, Lucian i s-a adresat rîzînd: „Țicluș

când vei avea 10 000 de km făcuți mă voi încumeta și eu să urc în ea¹⁷. Dar nu parcursese nici o mie de km, și, în ziua de 22 august, Lucian a rugat-o să-l ducă imediat la Cluj. La radio se anunțase că toți cei ce posedă lire englezești sunt obligați să le depună la bancă. Lucian, care avea aproximativ trei sute de lire, s-a hotărât să-i predea: „Am pierdut o sumă mare – se lamenta Cornelia. Puteam face cu ea toate amenajările plănuite la grădină – și câte altele¹⁴¹.”

În după-amiaza zilei de 30 august 1940, la ora 15,00, Lucian Blaga a coborât în oraș. La 17,30, Frau Roth, vecina a cărei locuință se afla în apropiere de casa familiei Blaga, i-a spus Corneliei o veste năucitoare: radio Budapesta a transmis un comunicat special: la 29 august, s-a hotărât la Viena, „dezlipirea părții celei mai mari a Ardealului de Țara-Mamă¹⁴¹”. Cornelia a început să plângă în hohote: tot ce agoniseră în ultimul an era iremediabil pierdut. În următoarele două săptămâni, trebuia să părăsească teritoriul cedat Ungariei.

Lucian a aflat vestea în oraș. S-a îndreptat imediat spre locuința Letiției Pavel. Aici, i-a găsit pe toți „plângând cu desperare¹⁷”. Lelia a reținut starea sufletească a lui Lucian: „Era palid și total descumpănit. O durere mută i se citea pe față¹⁷”. Lucian a rugat-o pe Lelia să-i ducă la Cluj; tânăra șoferiță a acceptat; la ora 18,00 erau amândoi „la grădină”. Au împachetat tot ce au crezut că trebuie luat. Oamenii de serviciu, Ion și Maria, i-au anunțat că se întorc la Orăștie. Locuința a rămas sub supravegherea Floricăi, fata din casă. Frau Maria, bucătăreasa, a acceptat să plece la Vatra Dornei și să aibă grijă de vila „Belvedere”. În jurul orei nouă seara, familia Blaga a părăsit Bistrița; la miezul nopții erau la Cluj.

Cornelia și Lucian nu au dormit întreaga noapte. În primul rând au strâns toate manuscrisele și cărțile de valoare și, în dimineața zilei de 31 august, au rugat-o din nou pe Lelia să facă un drum până la Turda, aproximativ 30 de km depărtare de Cluj, întâiul oraș „liber”, de pe șoseaua Cluj-Sibiu, ce cădea în afara teritoriului cedat Ungariei, și să lase la poetul Teodor Murășanu

întreaga încărcătură: „Am încărcat împreună cu el tot ce a crezut că trebuie în primul rând salvat și, dându-mi adresa prietenului său, am plecat la Turda“¹⁷, rememora evenimentele Lelia. Teodor Murășanu (1881–1968) își amintea, eronat, că Lucian Blaga a poposit în locuința lui „vreo trei zile, Doamna îi transporta biblioteca cu un turism, cărțile le depozita la mine – apoi de-aici la Sibiu“²⁴⁷. Menționarea turismului este o dovadă că, într-adevăr, Lelia Rugescu a făcut un transport la Turda, fiindcă toate celelalte s-au făcut cu un camion, dar Teodor Murășanu a ținut minte turismul, confundând-o pe Lelia cu „doamna Cornelia“.

Abia plecase Lelia și amândoi soții s-au gândit că ar fi trebuit s-o ducă mai întâi pe Dorli la Sibiu; era, apoi, necesar să închirieze o locuință în oraș; nu puteau rămâne pe un timp nedeterminat în casa lui Lionel. Când Lelia a revenit la Cluj, Lucian i-a cerut să-l ducă la Sibiu cu Dorli. Au mai pus în mașină cărți, îmbrăcăminte și au plecat, în timp ce Cornelia, cu ajutorul bucătăresei, a început să împacheteze lucrurile.

În ziua de 1 septembrie, la amiază, Lucian și Lelia au revenit la Cluj. În Sibiu, îndrumat de Lionel, a închiriat, provizoriu, un apartament cu trei camere, într-o casă nouă, pe strada Goldiș, la nr. 38. Tot prin fratele său, a contactat firma Thiess, ce urma să trimită la Cluj a doua zi un „camion mare“¹⁷. După ce s-a odihnit câteva ore, Lelia a plecat spre bistrița; Cornelia și-a amintit că lăsase „la grădină“ șanurile lui Dorli, cumpărate special din Elveția, și a rugat-o stăruitor să i le aducă. Lucian și Cornelia au continuat să împacheteze lucrurile. Ion Chinezu, care intenționa să plece la București, Georgina și Ion Gheorghe au venit să le dea o mână de ajutor. Pe străzile orașului se desfășurau manifestații de protest și se întretaiau zvonuri contradictorii.

La 2 septembrie, în jurul prânzului, a sosit camionul firmei Thiess; cu șoferul a venit și Țunți, fiul lui Lionel, pentru a-l duce direct pe strada Avram Iancu. La ora 16,00, Lionel și Țunți au plecat cu primul transport tot la Turda; tânărul l-a auzit pe

Teodor Murășanu spunându-i lui Lucian că „manuscrisele se află la el în deplină siguranță”¹⁷. Țunți a rămas la Turda și Lucian s-a întors cu șoferul la Cluj.

În amurg, Lelia, cu mașina plină cu lucrurile sale „cele mai de preț” a făcut o scurtă oprire pe strada Avram Iancu să lase șanurile pentru Dorli. Văzând-o, Cornelia a strigat cu ochii măriți de spaimă: „- Vai, și n-am nimic Să-ți dau de mâncare!”¹⁷. Excedată de oboseală, iritată din cauza drumului făcut „la grădină”, Lelia a strigat furioasă, cum nu o mai făcuse niciodată:

„- La naiba cu mâncarea ta! Crezi că de mâncare îmi arde mie când trebuie să ajung în noaptea asta încă în Lancrăm?”. Lucian tocmai intra pe ușă și auzind fraza rostită de Lelia a întreat speriat:

„- Ce s-a întâmplat Țicluș?

- Uite cum mă primește, după ce am pierdut timpul atât de prețios acum, urcând la grădină pentru șanurile alea nenorocite...

- Cum, te-a rugat Cornelia să mergi la grădină pentru șanurile acelea?”. Lucian a încercat să-și scuze soția, dar Lelia l-a cuprins „cu brațele de după gât ca pe vremea copilăriei”, spunându-i:

„- ...îmi pare nespuse de rău că ai nimerit tocmai acum acasă și ai fost martorul acestui stupid incident, nu merită să-ți faci sânge rău pentru atâta lucru! Pe de altă parte mă bucur că ai venit, fiindcă cine știe când ne vom mai vedea de-acum încolo”¹⁷.

Lelia a ajuns în Lancrăm după miezul nopții, a lăsat mașina în ograda lui Ghița și Ion Petrașcu, rudele din partea lui Ioan Pavel, iar a doua zi, Ion Petrașcu a dus-o cu propria lui căruță în gară la Alba-Iulia, de unde a luat trenul spre Bistrița. Letiția vânduse casa unui cunoscut, a încărcat întreaga mobilă în două vagoane și după o săptămână au ajuns la București, unde și-au cumpărat o nouă locuință.

După plecarea Leliei, Lucian Blaga și șoferul, ajutați de Ion Chinezu și de Ion Gheorghe, au încărcat iarși camionul și în

jurul orei zece seara au pornit din nou spre Turda; a doua zi dimineața, în 3 septembrie, au descărcat mașina, așezând toate piesele astfel încât să fie ferite de posibilele intemperii. Lucian, obosit peste măsură, a rămas în casa poetului Mureșanu, în timp ce șoferul s-a reîntors la Cluj; din cauza aglomerației de pe șosea, a ajuns în oraș abia la ora 23,00. Între timp, Cornelia, cu sprijinul a doi oameni, a izbutit să împacheteze și să strângă în baloturi toate lucrurile din casă: „N-am lăsat unguurilor nici un cui”¹⁴¹, nota în *Jurnal*. Vreme de două ceasuri, au așezat în camion „lăzi grele cu cărți, etajere mari demontate, mobilă, saltele...”¹⁴¹. Când au terminat, începuse o nouă zi. Cornelia a strâns într-o valiză strictul necesar și a luat „ceva de-ale mâncării, pentru cazul că ni s-ar întâmpla ceva pe drum” și în jurul orei unu și un sfert au părăsit Clujul. Șoseaua era plină de mașini și căruțe cu români ce se refugiau din oraș, încât abia la ora trei și jumătate noaptea au ajuns la poarta locuinței lui Teodor Mureșanu. Lucian o aștepta neliniștit: „...credea că nu mai sosesc”¹⁴¹. După ce au dormit câteva ore, în dimineața zilei de 4 septembrie s-au îndreptat spre Sibiu. În următoarele două zile au readus de la Turda la Sibiu toate lucrurile depozitate temporar la Teodor Mureșanu. În seara zilei de 6 septembrie, Lucian Blaga a auzit la radio București o nouă veste: regele Carol al II-lea a abdicat, în favoarea fiului său, Mihai I.

Locuința închiriată pe strada Goldiș s-a dovedit neîncăpătoare pentru întregul mobilier și, atunci, Caius Brediceanu le-a oferit propria lui casă de pe strada Bedeus nr. 7, unde familia Blaga va locui până în anul 1946.

Graba cu care soții Blaga au părăsit Clujul era justificată. Termenul legal acordat pentru refugiu era de 14 zile, dar ungerii, asemenea rușilor în Basarabia, nu l-au respectat. Chiar în ziua de 1 septembrie 1940, bandele de unguri, înarmate, din organizațiile paramilitare „Vânătorii Turanici”, „Uniunea camaraderească Turul”, „Asociația Generală a Turanilor Unguri” au trecut fron-

tiera în Sighetul Marmației, jefuind, ucigând, incendiind și terorizând populația. În urma lor, intra în țară armata maghiară.

La 9 septembrie, în localitatea Tresnea din județul Sălaj, au fost incendiate patruzeci de gospodării și uciși peste o sută de români; preotul Traian Costea a fost legat de o grindă, iar soldații unguri tăiau din el bucăți cu baionetele. Casa i-a fost apoi incendiată. L-au mistuit și pe el flăcările. Tot la Tresnea, câțiva copii au fost aruncați în foc, arzând de vii; la Mureșeni de Câmpie, din județul Cluj, au fost uciși de unguri „preotul Andrei Bujor, de 51 de ani, soția sa, Lucreția, de 48 de ani, fata lor, Lucia, de 24 de ani, licențiată în Litere, băiatul lor, Victor, elev în clasa a VIII-a“; în județele Trei Scaune, Ciuc și Odorhei „au fost devastate și dărâmate până în temelii 16 biserici românești“; alte 63 de biserici au fost dărâmate în județele Mureș și Satu-Mare²⁴⁸.

În prima săptămână a lunii septembrie 1940, întreaga Universitate clujeană a fost mutată. Cea mai mare parte a inventarului a fost depozitată la Turda, Alba-Iulia și în alte orașe, în școli și în magazine. Cu reorganizarea Universității a fost detașat și profesorul Sextil Pușcariu. În ciuda împotrivirii temporare a populației sătești, profesorul Pușcariu a decis ca Universitatea să se stabilească la Sibiu. În acest scop, a format un nou Senat universitar și a chemat profesorii, obligând pe fiecare să se ocupe de instalarea laboratoarelor. În școala de ofițeri și în Cazarma Dragalina, au fost adăpostite Facultatea de Medicină și Institutul de Igienă, precum și Institutul de Psihologie Experimentală, de Pedagogie, de Istorie Națională, Institutul Sud-Est European și Muzeul Limbii Române; Facultățile de Drept, de Filosofie și Litere, împreună cu Decanatele lor, cu Rectoratul și Biblioteca au primit clădirea Liceului „Domnița Ileana“; Sextil Pușcariu a decis ca Facultatea de științe să se mute la Timișoara, și a stabilit ca toate facultățile să-și înceapă cursurile în prima zi a lunii noiembrie. Datorită tenacității sale, la data anunțată, a avut loc deschiderea festivă a Universității ²⁴⁹.